

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Denkt erom, dat ge elkander liefhebt!

Een nieuw gebod geef Ik u, dat gij elkander liefhebt...

Joh. 13 : 34, 35.

Vader en moeder moeten 's avonds ergens heen. Dan zeggen ze tot de met elkaar achterblijvende kinderen: denkt erom! Goed op elkaar passen. Geen ruzie maken, als wij weg zijn.

Waarschuwend gaat de vinger van de onderwijzer, die zijn klas even alleen moet laten, omhoog: jullie denkt er wel om, als ik weg ben, dat jullie....

Wij hebben ook zo'n vermaning mee gekregen. De „pin op de neus“ gekregen. Van de Here. Toen Hij wegging.

Kinderen, Ik ga u verlaten.

Ge blijft met elkander achter.

Denkt erom, dat ge....

Dénken wij er wel om? Dat de Here bij zijn heengaan naar de Vader een ernstig beroep op ons gedaan heeft? Om elkander toch lief te hebben! Elkander. Die mensen met wie de Here ons samengebracht heeft in zijn gemeente. Mensen op wie wij nu niet altijd zo bijster gesteld zijn. Wij hadden uit ons zelf hun gezelschap nu niet direct gezocht of begeerd. Maar de Here houdt bij 't vergaderen van zijn kerk met onze voorkeur blijkbaar niet bepaald rekening.

Gelukkig maar. Voor een man als Levi, de tollenaar b.v. Zou Simon, de zeloof, er zo op gesteld zijn geweest dat die er bij kwam? Voor onszelf ook. Er zijn altijd wel mensen die, als je 't hun had gevraagd, ons niet in aanmerking vonden komen.

De Here heeft zo zijn eigen voorkeur.

'n Wonderlijke voorkeur.

Zo wordt 't een wonderlijk gemengd gezelschap. Waarin uitersten elkander raken. Huns ondanks in elkanders gezelschap terecht komen. Wat passen ze soms slecht bij elkaar. Wat lopen ze ver uiteen, in afkomst, karakter, positie, aanleg, ontwikkeling, opvattingen.

En ieder heeft zo 'n eer, z'n pretenties, zijn gevoeligheden, zijn stokpaardjes en nog veel meer dat stof tot wrijving geven kan. Het kwam in die eerste kleine discipelkring reeds naar voren.

'n Geluk voor hen, dat de Here er zelf telkens bij was geweest. Wat was er van dit groepje geworden zonder Hem? Zonder zijn toezien oog, wijze leiding, 't gewicht van zijn persoonlijke aanwezigheid? Ze hadden nogal eens wat met elkander gehad! Maar gelukkig was de Here er dan telkens geweest. Om hun ruzies te bezweren. Hen samen klein en allen vast te houden.

Maar nu komt daarin straks een ingrijpende verandering. Hij is er straks niet meer bij. Dat kan wat worden. Als ze dan weer eens ruzie krijgen, als er weer eens een de baas wil spelen, of dwars is, als de karakters botsen, de meningen — hoe moet dat ooit goed gaan? Zonder Hem?

Met het oog op die nieuwe situatie, als ze straks met elkander in de wereld staan, als een nieuwe, van Joden en heidenen onderscheiden, gemeenschap, gaf de Here deze nieuwe opdracht. Niet maar tot naastenliefde, waarvan reeds meermalen sprake was geweest, noch tot het liefhebben van vijanden, wat ook al na-

drukkelijk aan de orde was gesteld, maar nu zeer speciaal tot „broederliefde“ (1 Thess. 4 : 9; 2 Petrus 1 : 7), liefde in eigen kring.

Te voren had Hij hiervoor nog niet zo apart en nadrukkelijk aandacht gevraagd. Ze vormden nog nauwelijks een eigen kring. En Hij was er zelf nog altijd bij geweest. Nu echter gaat het er op aan komen. Hij gaat de kring verlaten. En sinds zijn uitbanning uit de joodse kerkgemeenschap zullen zij ook door de wereld (allereerst door die wereld) gehaat worden. De gemeente van Christus komt apart te staan. En er komt nog van alles bij. Ook heidenen. Allerhande mensen. Wat de verschillen nog groter zal maken. 'n Zeer heterogeen gezelschap.

En dat moet nu met elkaar 't leven door.

Zonder zijn persoonlijke aanwezigheid.

Die moeten 't nu zolang met elkaar stellen. Die! Met elkaar!

Nu komt het er op aan. Waar op aan?

Dat ge elkander liefhebt, zei de Here. Hij zei 't vóór alles wat Hij verder in verband met die nieuwe situatie nog te zeggen had. Dit voorop! Nauwelijks is Hij over zijn heengaan begonnen of Hij bindt hun dit gebod op het hart. Juist dit altijd weer voorop te stellen en centraal te stellen is dus maar geen stokpaardje van een bepaald soort mensen.

't Was wel geheel in de lijn en de geest van de Here zelf dat de apostel Johannes, toen hij zich in hoge ouderdom naar de gemeentelijke samenkomsten liet dragen, niet meer dan dit telkens weer gezegd moet hebben (naar Hieronymus vertelt): „Kinderkens, hebt elkander lief, want dit is het bevel van de Here en indien dit volbracht wordt, is het genoeg“

De grote, allesbeheersende opdracht van de Here voor zijn achterblijvende gemeente. Een wijze opdracht! De Here wist wat juist de liefde waard is.

Er zijn mensen die niet veel fiducia schijnen te hebben in de liefde. Ja, liefde, alles goed en wel, maar.... Zij hebben meer vertrouwen in andere bindmiddelen. Die echter telkens weer lapmiddelen blijken als de liefde ontbreekt. De liefde is de band der volmaaktheid. 't Enige wat werkelijk en volledig samenbindt. Als u dat niet begrijpt, leest u dan nog eens 1 Kor. 13 : 4-7. Wat de liefde al niet vermag! De echte dan. Die zich werkelijk geeft aan de ander om voor die ander, hoe hij ook zij (dat maakt voor de liefde geen verschil) het goede te zoeken. Metterdaad. Zoals de Here zelf gedaan heeft.

Daar herinnert Hij hier ook aan: gelijk Ik u liefgehad heb. Wat heeft Hij veel voor hen gedaan. Te veel om op te noemen. Maar in één woord te karakteriseren: liefdebetoon. Gelijk Ik u heb liefgehad — dat is sinds zijn dood nog veel meer gaan spreken: Zijn leven letterlijk opgeofferd, voor ons. En wie zijn wij? Dat is liefde!

Door deze verwijzing krijgt de opdracht om nu ook elkander lief te hebben wel zeer sterke klem. Wie zal, in het licht van Zijn liefde voor ons, hier nu nog voor weg kunnen? Durven? Dan behoren wij ook ons leven voor de broeders in te zetten (1 Joh. 3 : 16). 't Hoort maar zo, zelfs dat als 't moet, gezien wat Hij voor ons deed. Ik heb u toch ook liefgehad, zegt de Here. Ja: en hoe!

Maar dit is nog wat anders dan een stok ach-

ter de deur. Zijn liefde voor ons moet ons maar niet bewegen tot liefde voor elkander, die kan ons daartoe ook bewegen. 't Is een levende kracht. Zo'n aanstekelijke, aangrijpende liefde. Wie door het Evangelie daar oog voor gekregen heeft, die wordt er door meegenomen. Dan ga je mee, op de vleugels van Zijn liefde. Als die liefde tot je doordringt, dan wordt die je altijd te machtig. Dat grijpt je aan en neemt je mee. Dat is de drijfkracht, die alle echte volgelingen van de Here Jezus telkens weer beweegt om ook elkander lief te hebben, metterdaad.

En dat is dan ook 't kenmerk dat ze echt bij Hem behoren. Bij Hem. Dat ze maar niet achter deze of gene, of achter hun eigen ideetjes en idealen aanlopen, maar achter de Here Christus.

Dat ze bij Hem in de leer zijn.

Dat zal 't bewijs zijn voor allen dat Hij „school gemaakt“ heeft.

Hoe kunnen de mensen de echte gemeente van Christus vinden, onderscheiden?

Waar duidelijk is: daar heerst de liefde van Christus. Wie deze liefde niet van Hem geleerd heeft, die heeft nog niet van Hem geleerd, die heeft Hem niet gezien en niet gekend. De wereld vraagt om duidelijkheid. De Here ook. Om duidelijk liefde-betoon. Waar dat niet duidelijk is, daar komt alles op losse schroeven te staan. De trouw aan Christus zal hier uit moeten blijken: uit de trouwe liefde jegens elkander. Waar de liefde in de mist komt, daar komt de kerk in de mist, wat erger is: de Here zelf.

Denkt erom! zei de Here, toen Hij wegging. Dat gij elkander liefhebt.

En als Hij terugkomt, zal Hij daar vooral onderzoek naar doen (Matth. 25 : 31-46). Of u daar echt om gedacht hebt.

Surhuisterveen

J. D. Janse

Geen liefde is groter dan die,

waarvoor je je zwakheden niet

behoeft te verbergen.

INHOUD:

Denkt erom, dat ge elkander liefhebt	J. D. J.
Kerk en Jeugd	J. B.
Woord en „diakonie“	C. V.
De opstanding van Christus en van ons	J. S.
Een boeiende stadsgeschiedenis	R. H. B.
Persschouw	
Kerknieuws	

Kerk en Jeugd

Een vervolg.

Toen ik dezer dagen de verschillende reacties op het artikel *Blad en Jeugd* van april '62 in brief en krant weer onder ogen nam, kwam mij de uit moderne bloemlezingen bekende dichtregel van Maurits Mok voor de geest: de vis heeft in het aas gebeten. Nu was deze reactie ook de bedoeling. En de verwachting. De op de vorige jaarvergadering geuite wens, voor de discussie over dit onderwerp een gehele dag uit te trekken, is meer dan gerechtvaardigd geworden. En dat is mede een symptoom van de kritieke situatie waarin wij ten aanzien van blad en jeugd, van kerk en jeugd verkeren.

De toespraak van nu al weer een jaar geleden handelde in eerster instantie over het blad. De meeste bestrijders hebben dat over het hoofd gezien. Ze was ook wat chaotisch voor geheid gereformeerden, en wat erg gekruid. En bovendien eenzijdig, het zij direct toegegeven. Maar daarom m.i. als waarschuwing niet minder op haar plaats. Nu echter door de diverse schrijvers de kerk en haar dienaren als de aangevallenen centraal zijn gesteld, wil ik ook over dat punt ter inleiding op de discussie gaarne nog het één en ander naar voren brengen.

Over kerk en jeugd sprekende, zeg ik dan weer allereerst — het was ook de kern van mijn vorig betoog — dat de wereld waarin de jeugd van nu opgroeit een totaal andere is dan die waarin wij ouderen zijn groot geworden, en dat het levenspatroon van de tijd nóg snel wijzigt. Dat nu „ruikt” de jeugd het eerst. En welke jeugd? De jeugd die daar het meest aan bloot staat, en dat is in het algemeen de „studerende” jeugd, de middelbare-schooljeugd, en verder de fabrieksjeugd en de jonge mannen in het leger. Uit de eerstgenoemden nu komen in onze samenleving doorgaans de latere voorwerkers of voormannen of leiders of hoe u ze noemen wilt. Hoege-naamd geen betere mensen, maar wel mensen met gaven (sic) die hun brede invloed kunnen geven. Met die jeugd heb ik ruim 20 jaar omgegaan. Daarop zijn mijn ervaringen gegrond. In die zin is mijn voorstelling dus inderdaad eenzijdig. Bewust eenzijdig, als tekening van een groep die voor de toekomst van onze samenlevingsverbanden van veel belang is. Deze jeugd, maar stellig deze niet alleen, heeft het onder ons moeilijk vandaag. En dan bedoel ik niet de afgedwaalde, of afdwalende jeugd, maar de jeugd die in de kerk meeleeft en meelevend wil, maar niet meer in het oude isolement opgroeit omdat dat voor hen in de meest eigenlijke zin van het woord niet meer bestaat. Dat is dus nog niet alle kerkjeugd, ik ben mij dat goed bewust, maar het is een groeiend percentage dat — wij kunnen dat be- treuren of niet — groeien blijft.

Het voorheen streng gehandhaafde isolement was oorspronkelijk bedoeld als praktische zielszorg; het is gepredikt geworden door oprechte en trouwe zieleherders. Laten wij er daarom geen kwaad van spreken, voor zover het die oorsprong betreft. Dat zou dom zijn, en ondankbaar. De beleving van de anti- these tot de wereld is enkele eeuwen lang ingekapseld geweest in de gereformeerde zede. Ten goede als bewaring van de afgoden; ten kwade als een kans voor andere geesten van de hel. De antithese immers loopt dwars door de kerk, door alle kerken, door alle kerkge- meenschappen. Daarom is het failliet van de gereformeerde zede en van het isolement, van het oude isolement wel te verstaan, niet enkel verlies. Het leven is met name voor de jeugd gevaarlijker geworden, maar ook eerlijker. Het is maar de vraag, of de kerk haar de weg wijst naar een ander isolement en een andere zede, in de wereld waarin zij is ont- vangen, geboren en getogen. En een prae- alabele vraag is daarbij of de kerk zich nog verstaanbaar kan maken in de meest eigen zin van het woord, of zij de taal van haar tijd spreken kan, en wil.

Dat is m.i. beslist een zaak van de eerste orde. Ik handhaaf ten volle wat ik daarover heb geschreven. En indien men het van een leek niet wil aannemen, laat men dan luiste- ren naar een jonge man die in Kampen aan

onze hogeschool der kerken is opgeleid en in een artikel in SOLA FIDE (van april 1962) het volgende schreef — het gaat over de studen- tenwereld —: „niet weinigen vragen zich af, wat thans de zin is van het lidmaatschap der kerk. We kennen deze zin in het algemeen: het samenkomen rondom het geopende Woord, het zich te luisteren zetten naar de prediking daarvan, zeggen we, als we ons heil niet zoeken in een vorm van liturgisme. Dit is althans het bepalende. Maar wat moeten wij, als deze prediking — we zien af van haar bij- belse opmaak, van haar ware uitspraken en van de persoon van de predikant — maar al te dikwijls bevangen blijft binnen een systeem van eindeloos herhaalde theologische ge- meenplaatsen en tevens meermalen het nood- zakelijke verband tussen „Kerksaal en leven” blijkt te vergeten?” Hij tekent ook het andere uiterste van voorlaatste populaire uitdruk- kingen en zelfs van vulgariteit, maar ik ge- loof te mogen stellen dat wij daarvan in onze kerken gelukkig geen last hebben. Van het eerste echter zeer zeker wel. De eigen preek- toon van Zijne Gewichtigheid is nog niet naar de discoteek van het museum verwezen. Het nabauwen van K.S. zijn we gelukkig kwijt, maar het rhetorisch enthousiasme helaas nog niet. En het verbalisme nog minder. En dat is nu precies wat de jeugd afstoot. Een dienst van anderhalf uur is niet te lang als in de en- kele dienst en in de opeenvolging der diensten wat liturgische variatie wordt toegestaan, als voorts de Schriftlezing wordt uitgebreid tot twee of drie samenhangende bijbelgedeelten zoals men dat in het buitenland veelvuldig kan horen, en bij het psalmgezing wordt af- gestapt van het aren lezen achter de maaiers. De preek kan dan korter en indringender zijn. Het geroep om korter diensten komt vanwege de te lange preken en de onjuiste verdediging daarvan die de jeugd als oneerlijk voorkomt. Een catechismuspraak van 55 minuten na de centrale zang, met de geijkte rhetorische drie- deling van ongeveer 30, 20 à 15 en 5 à 10 mi- nuten, gaat het normale opnemingsvermogen van de mens van onze tijd te boven, zeker dat van de jeugd. Het is ook nergens anders dien- stig voor dan voor het canoniseren van een versleten breedsprakigheid. De kerkbodes lij- den daar nog meer aan. Het gevolg is echter dat heel weinig jonge mensen die ook maar genipt hebben aan de literatuur ze meer le- zen.

Onze predikanten moesten iets willen leren van de korte, maar in de beste zin van het woord geladen stijl van het goede moderne proza, waar de jeugd steeds meer mee in aan- raking komt nu de kunst een zaak van brede lagen van het volk is geworden.

Iets, dat is al veel, in dit verband. Ik zou in geen geval willen pleiten voor het na-apen van Okke Jager wiens populariteit ongetwij- feld berust op de zeggingskracht van zijn dichterlijke moderne taal. Deze is een bijzon- dere gave, met grote gevaren ook, getuige de woord-overspeligheden van O.J. in zijn laat- ste dichtbundel („Wij mogen van geluk spre- ken”). Maar dominees als soepterrines — het beeld, mijne hoorders, is van de eerwaarde ds. De Liefde, uit een brief aan Groen van Prin- sterer. — moesten de doorgaande reformatie toch niet overleven. Datzelfde geldt van ons ouderwetse kerkgezing. En dat terwijl tóch al — om met dr. Rookmaaker te spreken in zijn bijzonder aardige boekje *Kunst en Amuse- ment* — de gemeente de zingende mond is ge- snoerd en ook spontaan ondernomen initia- tieven tot vernieuwing van het kerklied, als ze niet uit eigen parochie komen, in de pers worden afgeremd. Het enige gevolg is dat de jeugd buiten de kerk de interkerke- lijke zangdiensten op de hoogtijdagen be- zoekt en haar pastores nieuwe stof levert voor een dwangtirade, terwijl onze kerkelijke deputaten na iedere synode opnieuw begin- nen met hun sisyphusarbeid aan de . . . psalmberijmingen die op het procrustusbed van de beste inzichten de volkomenheid een heel eind moeten naderen alvorens ze hoogst- waarschijnlijk alleen in eigen kerkgemeen- schap genade kunnen vinden.

Dit alles is het ergste niet. Dieper grijpt als

ik het goed zie ten opzichte van onze jeugd een **overschatting van ambt en preek** en een **onderschatting van de persoonlijke bijbel-lectuur**. Hoe glad het ijs is, waarop ik mij met deze stelling begeef, bewijst wel dat het woord predikheer, ter variatie door mij in verband met het kerkelijk blad in het U be- kende artikel éénmaal gebruikt, een predi- kant ertoe bracht, artikel 31 van de N.G.B. te- gen mij in stelling te brengen. Laat ik daarom vooraf met nadruk mogen verklaren dat ik nimmer bedoeld heb een bedienaar van het heilig Evangelie ook maar in het minst te krenken of in zijn eer aan te tasten. De predi- kanten bekleden een wonder ambt dat alleen te vervullen is met honderd procent liefde en zelfverloochening, in dienstknechtgestalte. Doen zij dat, dan zijn zij dubbele eer waardig en meer. In de preek schieten zij hun pijlen in eenvoudigheid, en wie er door geraakt wordt, echt geraakt, blijft daarvoor eeuwig dank- baar. De eeuwigheid zal dat openbaren, en hun lof zal zijn van het Lam.

Maar als in een jeugdrubriek van een ker- kelijk blad een jong meisje naar aanleiding van mijn critiek op de dienaren des Woords vraagt: „Is het dan zo belabberd met onze do- minees?” dan antwoord ik: „het is toch wel erg, dat jij zo bent opgevoed dat jij niet weet dat het Woord regeert over het ambt en niet het ambt over het Woord; m.a.w. dat zonder het Woord alleen de preek inderdaad wordt — ik citeer hier Rookmaaker — niet meer dan het minimum van het minimum. Of nu de spreker of de hoorder het Woord te kort doet, dat maakt weinig uit. Een preek met boven- schriftuurlijke bindingen verstikt het leven des geloofs. En een preek uit de soepterrien doet wel geen kwaad voor wie de soep weet te slikken en zelf regelmatig zijn bijbel leest, maar brengt verachtering in de genade aan wie dat niet doet. En hoeverlen doen dat getrouw?” Blijkens de uitslag van een enquête van een sociologisch bureau, gepubliceerd in *TROUW* van enige maanden geleden, behoort het niet tot het gereformeerde levenspatroon; daer- entegen wel het twee of drie maal lezen van de Schrift aan tafel. Ervaringen van predi- kanten en onderwijzers onder ons zullen dat, dunkt mij, eerder bevestigen dan ontken- nen. Ondanks alle lezen aan tafel, dat vaak tot een sacrale handeling wordt zonder diepe zin, zonder veel begrip ook bij de kinderen als het zonder toelichting gebeurt, en ondanks honderden preken die meestal nog gewillig zijn aangehoord, is er onder de jongeren een ontstellend gebrek aan bijbelkennis. Zou dat niets zeggen t.a.v. onze godsdienst-oefeningen op de zondag, als liturgisch geheel beschouwd? Een goede dienst (daar hoort ook bij de ver- staanbaarheid en wat ik zou willen noemen de aansprekelijkheid) wekt de behoefte aan omgang met de Schrift. Zoals omgekeerd het eerst in kennis komen met de Schrift (de Geest blaast waarheen Hij wil) de behoefte wekt aan de publieke dienst op de zondag. Wij mogen de eerste weg niet verabsoluteren door een onjuist gebruik van de tekst: het geloof is door het gehoor van het gepredikte Woord, en dat dan vaak als inleiding op een betoog dat de preek de trechter is waardoor het Woord van God tot ons komt op een wijze die praktisch geen critiek verdraagt. De preek is immers maar al te vaak — in alle tijden — mede bepaald door de theologie, en ik aarzel niet te zeggen door slechte theologie. Dit slechte houdt uiteraard geen morele diskwalificatie in. Bij het gaan tot de Heilige Schrift wordt maar al te vaak aan de theologie het laatste woord toebedeeld. Voor het verleden zien wij dat duidelijk. Invloed van Voetius, zeer lang. Van Abraham Kuyper, van K. Schilder. Er is breed over geschreven en nie- mand kan het ontkennen. Dacht U dat dan vandaag geheel overwonnen is? U hoeft het nog niet eens te zijn met die broeder in Cana- da die mij schreef, dat het kwasi-theologisch gezwam op kansels, verenigingsgestoelten en kerkbodes hem doet denken aan een verstik- kende walm in een café tegen 12 uur 's nachts, om toch te erkennen dat er aan onze erediens- t op de zondag zoals ze reilt en zeilt wel zoveel schort over het gehele land genomen, dat er t.a.v. van het behoud van de jeugd alle redenen is tot bezinning.

Ik waag het erop, ondanks mijn hartelijke liefde voor de kerk en haar dienaren des

Woords en met begrip voor de ongelooflijk zware taak van het bijzondere ambt, hier een paar regels aan te halen uit een gedicht van Murk Popma, gepubliceerd in ONTMOETING van enkele maanden geleden: „de dominees worden nog altijd betaald en de brieven van de profeten worden, poste restante, nooit afgehaald.” Ik reken er dan op dat U deze poëzie als poëzie wilt verstaan. Want natuurlijk worden de dominees betaald; het is zelfs een schande dat ze in onze kerken veelal worden onderbetaald. Daar mocht ook wel eens over geschreven worden. Een goed predikant kan zich dood werken en komt dan financieel nog altijd achteraan in onze welvaartsstaat. En vaak ploegt hij dan nog op rotsen, oogst weinig liefde en woont in een glazen huis.

Natuurlijk ook wordt er naar de leer van de apostelen en profeten gepreekt, en zit het kerkvolk in Nederland daar zondag op zondag naar te luisteren. Maar toch... de brieven worden niet afgehaald. Er gebeurt niets. Er is een algemene stemming, vooral onder de jeugd, van depressie, van malaise. Allerlei vicieuze cirkels in het kerkelijk leven worden niet doorbroken. Want niet alleen ontkomt, geloof ik, elke predikant moeilijk aan de theologie, hij ontkomt in onze huidige samenleving ook zeer moeilijk aan de rem van het kerkverband, ook wanneer dat baat zou brengen; (misschien mag ik met een gewaagd woord zeggen: aan de band aan de clerus als geheel).

Ik kan mijn bedoeling wellicht verduidelijken door te pomen dat een werk als „Levensbeschouwing” van professor Popma dat alle uitschieters ten spijt toch doorgloed is van het heil, niet licht door een predikant geschreven zou kunnen worden vandaag de dag. Het geloofsoog van een leek die de kerkelijke ellende aan den lijve heeft doorleden, ziet deze dingen zo scherp, riskeert het de kerken en de kerkgemeenschappen de spiegel voor te houden, en krijgt dan de wind van voren. Van de theologie, liever zeg ik: van de slechte theologie. Er zijn gelukkig ook nog vele predikanten die van deze boeken kritisch genieten, en ook die op bepaalde punten in gelijke zin werken en spreken. Maar er werken onzichtbare en onweegbare krachten van intellectualisme, conservatisme, negativisme, van starheid en dorheid, of vrees (wie zal het precies zeggen) die de boodschap van het heil bezwaren en voor de jeugd verdonkeren. Spanningen, splitsingen, schorsingen, afzettingen misschien straks. De geruchten lopen door het hele land en doen hun werk.

En afgezien nog daarvan is er in de kringen van de gereformeerde jeugd — ik citeer hier prof. Veenhof — geen krachtiger hulp en geen efficiënter propaganda voor de moderne oecumenische beweging dan het gescheiden zijn en blijven van alle kerken en alle christenen die van harte instemmen met de gereformeerde confessie. En daar hebt ge het nu: de brieven van de profeten worden, poste restante, nooit afgehaald. Het is mij altijd een raadsel geweest hoe in 1944 de synode, terwijl hier de bommen om ons hoofd insloegen en 60% van het kerkvolk om opschorting van de kwesties vroeg, kon overgaan tot schorsingen en wat daar verder volgt. Maar het is mij evenzeer een raadsel hoe het vandaag in onze wereld van angst om nucleair geweld en om de weergalozige macht van de openbaring van alle duivels van de hel (voor onze kinderen, de gedoopten die de beloften hebben) op een convent de kopstukken van de gereformeerde gezindte bij elkaar gaan zitten praten, praten, praten zonder dat er iets gebeurt. Dat ze niet samen op de knieën, ja, letterlijk op de knieën (dat kan voor één keer helemaal geen kwaad) zich verootmoedigen over de concrete ellendigheden in eigen kerkelijk leven en samen doen wat ieder rechtgeaard pastor het enkele gemeentelid in dergelijke omstandigheden raadt: te bidden: o God, help mij, ik kom er niet meer uit. Echt radeloos uit zichzelf. Maar wie stelt dat voor? Het zou een anonus moeten zijn, wat zijn kerkelijk domicilie betreft. Zo hard is ons hart. Wij zijn nog niet rade-loos, nog lang niet, wij weten het veel te goed, en wij hebben het veel te goed. Wij bestrijden elkaar, maar discussiëren zelden, omdat wij eigen standpunt niet in de waagschaal stellen. Wij erkennen met de N.G.B. dat het Woord boven alles staat en dat dus alle men-

selijke verkondiging critiek moet kunnen verdragen, dat critiek dus in de kerk volkomen legaal is, maar als ze komt en ons niet aanstaat, wordt ze met dezelfde G.B. afgewezen. Moeilijkheden die door de theologie van boven af komen en naar beneden doorwerken, moeten langs de kerkelijke weg ter oplossing weer omhoog gevoerd worden en komen in de praktijk dan voor een forum waar de theologie wederom haar hoge woorden spreekt. Vicieuze cirkels. En zo blijft het uitzichtloos voor onze kinderen voor wie het z.g. ethische conflict nooit heeft bestaan en die bovendien opgroeien in een tijd die o.a. gekenmerkt is door een versneld historisch integratieproces, dat niet buiten de kerkmuren blijven kan. De jeugd zelf reist en trekt en komt in het buitenland in aanraking met het volk des Heren in kerken met andere belijdenisgeschriften, met een andere liturgie, en ze hoort daar soms ook verrassend bijbels preken, misschien wel eens bijbels dan zo achter de bank thuis (dat kan) en heel wat mooier, blijmoediger, juichender zingen. Ze krijgt daardoor oog voor het nationaal-historisch bepaalde van onze belijdenisgeschriften (dat trouwens al in de naamgeving daarvan ligt uitgedrukt sinds de 16e eeuw) en van onze liturgie. Ze leert daardoor, als het goed is, ook de rijkdom zien, van wat wij bezitten; zeker, maar de beperktheid tevens, b.v. het vaak doodgeorganiseerd zijn van de uitingen van het geloof van het gewone kerklid. Nooit vergeet ik een dienst in een engelse kerk in het najaar van 1945, waarin de predikant meedeelde dat broeder X na 5 jaar gemobiliseerd te hebben gelegen in die plaats nu weer naar huis terug mocht keren, maar eerst de gemeente persoonlijk wilde danken voor alles wat hij in haar midden had ontvangen. De jonge man beklom toen de preekstoel en las op een indringende wijze Psalm 23. Daarna begon de (zeer goede, wijl zeer bijbelse) preek.

Er valt van anderer kerkelijk leven ook nog wel te leren. Het is dan ook een gelukkige omstandigheid dat niet alleen de gewone kerkleden door de moderne middelen van radio en televisie de diensten van andere kerken eens kunnen horen en zien (in een ziekenhuis, een militair tehuis of cantine, een afgelegen kampeercentrum of in de rimboe) maar dat ook de dominees elkaar kunnen horen, als ze dat willen. Stellig kan dat zonder enige afbreuk te doen aan de liefde voor eigen kerk toch meer openheid geven voor de werkelijke verhoudingen en voor de moeiten van de jeugd. Dat deze groot zijn, behoeft geen betoog. Zelfs binnen het ene kerkverband van de vrijgemaakte kerken komt het op meer dan één plaats voor dat men wanneer men daar door vestiging komt, de kerk waar men 's zondags wezen moet, moet zoeken. In elk geval is het zo dat wij niet overal meer de niet-vrijgemaakten kunnen oproepen om zich bij ons te voegen.

Maar wij ouderen hebben een bewust verleden en hebben gekozen, wij hebben veelal een gezin en zijn gesetteld. Wij kunnen moeilijkheden beter dragen, al zijn er uit oorzaak hiervan waarschijnlijk meer zenuwzieken dan wij vermoeden. Maar denkt u nu eens in de bijna wanhopige positie van een paar jonge mensen die het geloof ontvangen en behouden hebben, en hun eerste liefde zien overschaduw door een kerkelijke gescheidenheid die voor hun praktische beleving geen begrijpelijke zin meer heeft.

Genoeg hiervan. Het versleten liturgische gewaad en de invloed van de (slechte) theologie zijn niet de enige dingen in het kerkelijk leven die zorgen wekken ten aanzien van de jeugd. De jeugd leeft thans in een totaal andere wereld dan die waarin wij zijn opgegroeid. Het integratieproces treft niet alleen de staatkundige territorien van de wereld, maar niet minder de geestelijke. In het grootste verband heeft daar een man als Buskes oog voor. De laatste bladzijden van zijn boek „Hoera voor het leven” zijn in dit opzicht visionair. Iets van dit visionaire, op beperkter domein, moesten allen hebben die vandaag in welk kerkewerk ook geroepen zijn aan de jeugd leiding te geven. Een open blik naar de toekomst, op de geestelijke wereldconstellatie waarin wij toch onze Here Jezus Christus terug verwachten, heel concreet; op de grote

vragen van de tijd die alle mensen beroeren en hen die nog in duisternis leven, benauwen.

Ook voor het kerkelijk erf geldt m.i. wat een recensent in het orgaan voor het christelijk voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs voor het literaire domein aldus onder woorden bracht: Mag een schrijver, anno 1962, als hij het Evangelie tot richtsnoer wil nemen voor leven en werk, de problemen die ons thans naar de keel grijpen, uit de weg gaan? Als er ooit een manco-vraagstuk is geweest, dan bestaat dat nu: terwijl humanistisch, a-religieus of zelfs nihilistisch denkende schrijvers van nu de moed hebben op scherp intelligente en indringende wijze over de hedendaagse, zich onweerstaanbaar opdringende problemen te schrijven, babbelt de z.g. christelijke roman meestal rustigjes voort in de achterkamertjes en op de akkertjes, ver van de snelwegen van het moderne leven. Waar blijft de „kreet uit de diepte” en het besef met z'n allen tegen de laatste muur te staan? — Zijn hiermede ook niet onze kerkelijke bladen getypeerd? Kunnen wij verstaan dat de jeugd de hier genoemde kreet uit de diepte liever heeft dan wat zij noemt quasi-theologisch gezwam?

Het is totaal onwerkelijk te menen, dat de jeugd nog in het isolement kan blijven leven, waarin wij ouderen zijn opgevoed. Dat kan nog op het platteland, misschien, hier en daar. Maar lang zal dat niet meer duren. De moderne communicatiemiddelen leggen het kleinste vlek open voor de wereld en dringen binnen in ieder gezin: het pocketboek, de radio, straks de televisie, al of niet met de radio gecombineerd. De moderne middelbare school is er het toonbeeld van. Ik herhaal het: de wereld wordt één grote flat voor de „family of men”, waar straks geen helden meer zijn, maar tyrannen. Waar naast de mens het paard heeft geheerst tot 1940, en nu de techniek. Waar de mens het lot van eigen geslacht volkomen in de hand heeft en dat van de planeet zelf waarop hij woont. Waar hij in kunst en techniek over de rand van de tijd heengrijpt in een spel van de wilde jacht. Naar de dood, naar het gericht. Het is de wereld van de komende mens, die dr. Smelik u in zijn artikelen heeft getekend. — De vlucht van alle wetenschappen heeft de mens in een nieuwe denkrimte geplaatst die naar alle zijden in de moderne literatuur haar projectie vindt. En via literatuur en kunst in het leven zelf, en in het levensgevoel. En wij kunnen de tijd niet teruggedraaien. En evenmin kerk en gezin afsluiten voor wat buiten ons gist en dreigt. Maar wat dan?

Wat moet de kerk doen voor de jeugd die in een pragmatische wereld leeft die alle aspecten van de werkelijkheid definitief ontmaskert en haar bij het ouder worden confronteert met vraagstukken die al meer een mondiaal karakter gaan krijgen? In een wereld van kunst en techniek met als duistere uitersten de roes der zinnen en het geweld van kernbepapening? Ieder van ons die met de oudere jeugd omgaat, weet dat zij enkele jaren vroeger „rijp” is dan voorheen. Dat zij veel leest, veel weet en veel vraagt. En dat zij zich in het oude isolement niet meer opsluiten laat. En daarom zich in de huidige situatie van ons kerkelijk leven vaak wanhopig voelt. De kerk zal zich daarom m.i. op vele punten grondig moeten bekeren. Bekereren van haar hoogmoed, van haar conservatisme, van haar traditionalisme en negativisme, van getheoretiseer en getwist, en dan opvoeden tot een andere zede en een ander isolement en tot eigen verantwoordelijkheid daarbij. De oude zede is weg; het is lang niet zo'n groot verlies (in onze wereld) als wij soms denken. Maar de nieuwe moet niet gemaakt worden door dominees of jeugdleiders die met oogkleppen in de wereld van hun tijd staan, of beheerst worden door louter angst. En niet met machtswoorden buiten het directe gezag van de Schrift. Zij moet geboren worden in christelijke vrijheid door geloof en bekering. En het isolement door innerlijke ascese. Die twee gaan onlosmakelijk samen: zede en isolement. Maar zij kunnen voor ieder verschillend liggen, naar omstandigheden, leeftijd, ontwikkeling, verantwoordelijkheid voor anderen. Dat moet de kerk durven prediken. Dat is evangelisch, in elke tijd, in elk land, in elke cultuur. Zonder wetticisme en theologie. Uit

een trouwe schriftverkundiging moet de jonge mens horen van de Hoop der wereld in de hopenloze trieste nacht van Marnix Gijsen of Hugo Claus. Van de alle leven ontsluitende gemeenschap met Christus tegenover de volstrekte eenzaamheid en het sadisme van „De Avonden” van Van het Reve. Van de verlossing van goddelozen-om-niet, tegenover de angstdromen van de moderne kunst. Hij moet de duivels geroken hebben, voor hij er tegen aan loopt. En naar de maat van zijn jaren weten dat de genade ook zeer particulier is. Hij moet — het is toch zo simpel — ook van de preek leren, om om te gaan met zijn Bijbel. Hoe hij dan met open oog en oor in eigen tijd kan en mag staan, hoe dat mogelijk is, dat leert b.v. het genoemde werkje van dr. Rookmaaker over Kunst en Amusement. Die kant moet het uit. Hier is een volkje als eens mans hand. Hij spreekt niet over de zede en niet met zoveel woorden over ons isolement, maar over de bijbelse normen, en zie, in christelijke vrijheid vindt zo ieder zijn eigen zede en innerlijk isolement. Er blijft een vrije marge,

daarbinnen is uiteraard ergens een grens waar ieder blijft staan die de Geest niet bedroeven wil. Maar Gereformeerd zijn is ook historisch: staan in de wereld. Gevaarlijk is het wel, en dubbel gevaarlijk als de kerk is, zoals zij is momenteel. Dan heeft de duivel makkelijk spel. Maar niet als zij heerst, zal de kerk overwinnen. Slechts als zij dient. Dat geldt in alle opzichten. Het Rijk van haar Meester is niet van deze wereld en komt niet met uiterlijk gelaat. En de heerlijkste vruchten van de cultuur die komende is, zal zij nimmer mogen zien los van de plaats waar haar Meester leed en stierf, en uit de dood herrees.

20 april 1963¹⁾

J. Bosch

¹⁾ Tekst van het gesprokene op de jongste algemene ledenvergadering, gehouden te Utrecht. Hier en daar ietwat gewijzigd. Het artikel „Blad en Jeugd”, waarop dit min of meer een vervolg is, is verschenen in „Opbouw” van 25 mei 1962.

Woord en „diakonie”

Een van de taken waartoe de Here Christus de gelovigen, de leden van de kerk, roept is de dienst, de **diakonie**, ten opzichte van hun medebroeders, ja, ten opzichte van iedere „naaste”.

Zoals Jezus Christus op aarde de mensen heeft gediend, namelijk zo, dat Hij zich zo diep als maar mogelijk was voor hen vernederde en zelfs zijn leven daarbij inzette, zo moeten ook allen die in Christus geloven hun broeders, hun naasten dienen. Zij moeten jegens hen hun „diaconale roeping” vervullen. Ook en speciaal met betrekking tot de moeiten, de ellenden, de noden van hun lichamelijke, hun aardse bestaan.

We willen ook in dit artikel iets over deze diakonale roeping der gelovigen zeggen.

* * *

Om iets van de plaats, de noodzaak, het karakter van deze „diakonie” te leren verstaan is het goed te overwegen wat het betekent als de Here Christus de zijnen oproept zijn **getuigen** te zijn.

Dat getuigen-zijn betekent allereerst: spreken. Spreken over God en over de genade die Hij in Jezus Christus openbaart. Spreken vooral ook over het lijden, het sterven en de opstanding van Christus. Spreken over de verlossing die God in Jezus Christus heeft tot stand gebracht en die Hij in het Evangelie aan alle mensen aanbiedt. Het spreken over dit alles behoort tot het getuigen. En dat getuigen moet steeds door geschieden. Te allen tijde moeten de gelovigen rekenschap afleggen van de hoop die in hen is.

Maar dit getuigen omvat tegelijk ook veel meer dan dit spreken. Dat beseft men onmiddellijk als men zich rekenschap geeft van wat dat getuigen inhoudt en meebrengt. Een getuige moet inderdaad spreken, spreken over de grote verlossingsdaden van God in Christus. Maar hij moet dat zó doen dat hij voor zijn getuigenis stáát. Hij moet dat zo doen dat zijn houding en zijn gedrag zijn woord-getuigenis illustreren en bekrachtigen. In de eerste plaats doordat hij geduldig en blijmoedig alles draagt wat dat getuigen met zich meebrengt. Getuigen gaat altijd met lijden gepaard. Soms brengt het zelfs de dood met zich mee. Het woord getuige uit het Nieuwe Testament betekent niet voor niets ook martelaar, bloedgetuige.

Maar daarbij omvat het getuigen nog veel meer. Het moet geschieden met heel het leven, door heel de houding, het optreden, de handelwijze van de gelovigen. Van hun leven, hun persoon moet één sprake uitgaan. En dan vóór alles door de bereidheid om wel te doen, te helpen in alle nood, te dienen met alles wat men is en heeft.

Paulus heeft de aard van dat getuigen prachtig getekend toen hij aan de Korinthiërs schreef: Onze brief zijt gij, geschreven in onze harten, kenbaar en leesbaar voor alle mensen, daar gij toont een brief van Christus te zijn, door onze dienst opgesteld, niet met inkt geschreven, maar met de Geest van de levende God, niet op tafelen van steen,

maar op tafelen van vlees in de harten (2 Cor. 3 : 2, 3).

Ja, dat is getuigen: een brief van Christus zijn, geschreven met de Geest van de levende God en kenbaar en leesbaar voor alle mensen.

Wat een getuige is kan men op volmaakte wijze zien in Jezus Christus. Hij is dan ook de getrouwe Getuige. Hij getuigt van de Vader door woord en daad. Wie Hem ziet, ziet de Vader. Hij spréékt, en met macht, niet als de Schriftgeleerden. Maar in onlosmakelijk verband daarmee **doet** Hij ook wat. Hij verricht daden die de openbaring zijn van zijn oneindige liefde, daden die getuigen van de ondoorgrondelijke barmhartigheid van zijn Vader. Zo is Jezus Christus getuige. In de tweeeenheid van woord en werk, van woord en dienst.

En in de gemeenschap van Christus moeten — en mogen — nu alle gelovigen getuigen zijn. Ook door wóórd en dáád. En die daad is vóór alles de vervulling van hun „diakonale roeping”.

* * *

We kunnen de betekenis van de diakonale roeping der gelovigen ook nog op een andere wijze belichten. En wel door te letten op de manier waarop naar de wil van God het Koninkrijk der hemelen zich in deze wereld baan breekt.

Het Koninkrijk Gods kwam in deze wereld in Jezus Christus. Maar het moet uitgaan tot de gehele mensheid. Het moet in deze wereld al meer worden verwerkelijkt. En dat doet Christus door zijn prediking van het Evangelie en het betoon van helpende, verlossende barmhartigheid. Dat wil zeggen: door de tweeeenheid van woord en werk.

En wat Jezus Christus eenmaal op aarde deed wil Hij nu ook in en door zijn kinderen, door de gelovigen doen. Zij moeten medewerken aan de komst van het Koninkrijk. Zeer zeker door hun woord, hun spreken, preken, getuigen. Maar, in onlosmakelijk verband daarmee ook, door hun daden en dan vóór alles door hun daden van barmhartigheid, door hun diakonie der barmhartigheid.

Deze beiden mogen nooit geïsoleerd voorkomen. Een spreken, preken, getuigen dat niet vergezeld, gedragen, bevestigd wordt door liefdedaden is gelijk aan schallend koper of een rinkelende cymbaal. Maar ook omgekeerd: daden die niet gepaard gaan met het op wat voor wijze en door wie ook gepredikte Evangelie zijn stom en ondoorzichtig. Spreken zonder de daad is „leeg”. Daden zonder het woord zijn „donker”. Het spreken maakt duidelijk. De daad toont de ernst en de waarheid van wat gezegd wordt. En door beide, in onlosmakelijk verband met elkaar, komt het Koninkrijk.

Kortom: het evangelie van het Koninkrijk kan en mag door de discipelen van Christus niet gebracht worden alleen maar door te spreken. Het moet verkondigd worden door de totaliteit van de persoonlijke levenshouding

van de gelovigen. Dat wil zeggen door hun woord en hun diakonie-van-de-daad. De dienst welke Christus op aarde volbracht — zijn lijden, sterven, opstanding — moet niet alleen de **inhoud** zijn van het getuigenis der gelovigen omtrent hun Meester. Neen het moet er om zo te zeggen ook zijn **vorm** aan geven. Of anders gezegd: de dienende daad is niet alleen de **vooronderstelling** en de **voorwaarde** voor het brengen van de boodschap van Christus — zij is er ook de onontbeerlijke **gestalte** van. In het dienen van Christus' discipelen treedt de waarachtigheid van hun boodschap aan het licht en tegelijk ook het effect en de vrucht daarvan. Als daarom de diakonie in de ruimere zin van het woord en de diakonie in de engere zin — namelijk de diakonie welke zich richt op de nood ten aanzien van het aardse leven der medebroeders — in de gemeente van Christus niet worden gevonden kent zij Christus niet en predikt zij Hem niet. Al spreekt zij ook nog zulke schone, goede, orthodoxe woorden van Hem.

* * *

Men kan de eenheid van het woord en de diakonie der liefde, der barmhartigheid zoals deze er in Gods kinderen moet zijn op schone wijze zien in het leven van Paulus.

Paulus is ten volle de bode van Jezus Christus die eenmaal zelf de gestalte van een dienaar aannam om zijn discipelen te helpen in alle nood.

Als gezant van zijn Meester werd nu ook Paulus de „slaaf” van de gemeente van Christus. Hij heeft zich, zo verzekert hij, aan allen dienstbaar gemaakt (1 Kor. 9 : 19). Hij verklaart met nadruk dat hij om der wille van Christus aller dienaar is (2 Kor. 4 : 5). Daarbij betuigt hij met klem dat het hem niet te doen is om iets van de mensen te ontvangen, om beter van hen te worden, maar om de mensen zélf. Zijn enig begeren is hen te doen delen in de verlossing van Jezus Christus. Het is mij niet om het uwe, maar om uzelf te doen, schrijft hij aan de Korinthiërs (2 Kor. 12 : 14). Zonder enige aarzeling ziet hij ter wille van het heil der gemeente af van iedere onderstand door de gemeente (1 Kor. 9 : 12). Hoezeer de wil om te dienen, te dienen met de daad, Paulus leven beheerst blijkt wel heel sterk als hij aan de Korinthiërs die hem zo diep hadden gekrenkt de verzekering geeft dat hij heel graag voor hen offers zou willen brengen, ja zelfs zichzelf zou willen opofferen voor hun zielen (2 Kor. 14 : 15).

* * *

Het moet daarom met alle klem worden gezegd: christen-zijn betekent spreken over de Heiland, getuigen van Hem met het woord! Maar daarbij en niet minder een van Hem getuigen door de dáád en dan vóór alles door de daad van de dienende liefde!

Wij zijn in zoverre discipelen van Jezus Christus als wij de gestalte vertonen van Hem die goeddoende het land doortrok. Alle spreken, betogen, betuigen zonder deze dienende liefde is leeg, ijdel, ja, een leugen. Wil men weten hoe het er met een christen, met een kerk voorstaat let er dan vooral op hoe het er bij hen met dit dienen voorstaat. Want daarin wordt over de echtheid van het geloof en het ware-kerk-zijn van een kerk beslist.

We mogen het niet vergeten: Juist door deze tweeeenheid van woord en dienst wil Jezus Christus zijn kerk vergaderen, bouwen, bewaren. Dat is nooit geschied door het woord dat niet meer dan „woord” was. Neen, dat is geschied door het echte, het volle woord. Door het woord dat gedragen werd door warme liefde en ware barmhartigheid. Door het woord dat zijn echtheid, zijn waarachtigheid demonstreerde in de dienende liefde de volstreekte onbaatzuchtigheid van hem die het sprak. Door het woord waarvoor de harten geopend werden door een liefdebetoon waarin en waarmee de Heilige Geest triomfeerde over de zelfzucht — die oerzonde van ons aller hart.

* * *

Men kan de noodzaak, de kracht van dat dienen in verband met de komst van het Koninkrijk en de opbouw van de kerk bijzonder goed ontdekken in de arbeid der zending. Lang vóór de eerste prediking van het

woord spreekt de komst van de zending, het onbegrijpelijke komen en optreden en helpen van een man die volkomen onzelfzuchtig is, die helpen wil waar hij maar kan, die daarvoor grote offers wil brengen, zoals het verlaten van het Vaderland, het gescheiden zijn van de kinderen. Joh. Warneck haalt in zijn boek: Die Lebenskräfte des Evangeliums, dit woord van een zending aan: Reeds lang voor het woord van de zending kan worden verstaan, wordt de prediking van de daad verstaan. Zij werkt onmiddellijk van hart tot hart. Warneck schrijft verder: Overal in de zending onder de natuervolken doet men de ervaring op dat de hartelijke, erbarmende liefde van de zendelingen het eerste is dat indruk maakt op de harten der heidenen. Dáártegen helpen geen afweerwapens. Men hoort soms hoe zij onder elkaar de blanke man prijzen die er niet voor terugschrikt hun afschuwelijke zweren te behandelen,

samen met hen in hun vuile hutten te zitten, hun zieken bij zich opnemen enz. De gehele zendingsliteratuur legt er getuigenis van af: de weg naar het hart van de heidenen en naar het gewillige horen van de blijde boodschap wordt gebaad door de zichtbare liefdadigheid en barmhartigheid van de zendelingen.

* * *

En daarom: het komt in de kerk aan op de diakonie der barmhartigheid. De diakonie der barmhartigheid die alle leden der kerk aan elkaar moeten bewijzen. Alleen maar praten over de gemeenschap der heiligen is waardeloos. Het komt er op aan dat ieder, overwonnen door Gods barmhartigheid in Christus, zich aan de broeder geeft in de bereidheid om te dienen. Dat wil zeggen: in de bereidheid om te helpen in alle nood — ook en met name die welke het aardse bestaan betreffen.

C. V.

De opstanding van Christus en van ons

In het nummer van 17 mei vond ik een vriendelijk gestelde, maar zeer vergaande kritiek op mijn artikel van 12 april door ds. G. Visee. Bij mijn artikel stond in een noot vermeld: „een voorlopige visie gegrond op bijbelse gegevens, mede naar aanleiding van het boek **Sterven, en dan?** van ds. B. Telder”. Ds. Visee meent echter: „Het is onjuist dat deze visie op bijbelse gegevens zou gegrond zijn. Het is anders: de wijsbegeerte, in dit geval bepaalde filosofemen uit de w.d.w. hebben mede de hand in het spel gehad.

Daartegen richt zich mijn hoofdbezwaar.”

Het hier geciteerde hoofdbezwaar van ds. G. Visee begrijp ik niet goed. **Natuurlijk** hebben bepaalde gedachten van de wijsbegeerte der wetsidee mede een hand „in het spel” gehad. Dat hebben ze naar ik meen bij ds. G. Visee en ds. B. Telder ook. En er is nog veel meer te noemen. Onze westerse cultuur, mijn natuurwetenschappelijke opleiding en vele ontdekkingen van de moderne wetenschap hebben ook hun invloed uitgeoefend. Als dat niet zo was zouden wijzelf wereldvreemd zijn en zou Gods Woord geen Woord ook voor onze tijd en cultuur zijn.

Wat ik niet begrijp is dat ds. G. Visee deze invloed van onze cultuur, die ook bij hem geconstateerd kan worden, plaatst tegenover het op bijbelse gegevens gegrond zijn.

Ds. Visee, ds. Telder, ds. Wiskerke en ik gaan allen uit van de bijbelse gegevens dat de Here Jezus is gestorven en opgestaan, dat ook wij zullen opstaan, dat een oordeel volgt en voor de door Christus verlorene mensen het eeuwige leven. Dat zijn bijbelse gegevens, waarop alles wat deze vier mensen verder beweren is gegrond.

Intussen valt op dat een zestal basis-teksten door ds. Wiskerke duidelijk verstaan worden vanuit het dualisme: lichaam — leven en dat deze zelfde teksten door ds. Telder geëxegeseerd worden vanuit zijn grondgedachte van de levende mens en daarna de dode mens als eenheid. Geen van beiden erkent echter zulk een vooringenomenheid. Mijnerzijds heb ik gemeend over deze zaken nog heel anders te moeten schrijven, dichter me aansluitend bij Janse en Popma maar tevens mede onder invloed van Dooyeweerd en ook Bultmann (!).

In de hoop dat de discussie over **Sterven, en dan?** voortgezet zou kunnen worden, heb ik mijn artikel in Opbouw geschreven. Over dit onderwerp is immers nog veel meer te zeggen dan waarop ds. Telder en ds. Wiskerke zich hebben vastgelegd.

Ik ben van overtuiging dat **erkenning van ons vooroordeel** bij de verdere exegeze van dit onderwerp verhelderend kan werken. En in die situatie acht ik het een ernstige zaak dat ds. G. Visee met de pretentie komt dat hij zelf geen anthropologisch, wijsgerig of ander vooroordeel zou kennen.

Het standpunt van ds. Visee is: „over het geloofs- en openbaringsmysterie der opstanding spreke en schrijve men in de taal der Schrift. Verder ga men niet”.

Dit standpunt neemt ds. Visee ook in ten opzichte van Genesis 1-11. Misschien dat het mij gelukt om inzake dit punt duidelijk te maken dat dit standpunt evengoed een vooroordeel inhoudt.

Volgens ds. G. Visee zijn de dagen van Genesis 1 dagen van 24 uur en niet een kader waarin het scheppingsverhaal wordt verteld. Intussen blijkt uit velerlei onderzoekingen dat de mensen veel langer op aarde hebben geleefd dan men zou concluderen uit de tekst van Genesis 1-11, terwijl de aarde reeds vele miljoenen jaren eerder bestond dan de mens. Dat is geen zaak van evolutietheorie, maar van zeer zorgvuldig uitgevoerde archeologische en geologische onderzoekingen. Naar mijn stellige overtuiging is degene die hiermede geen rekening wil houden bij de exegeze van Gods betrouwbare Woord, bevooroordeeld. Evenals de gebruiker van gas uit Slochteren die bij de exegeze van Genesis 1 er niet van wil weten dat dit gas werd gemaakt uit de plankton van de Zechstein zee, die 250.000.000 jaar geleden Noord-Duitsland en Noord-Nederland overspoelde.

Precies zo geldt dat ten aanzien van de zaken waar ik op in wilde gaan, maar waarbij ds. Visee een vraagteken zet. Bij de kleding van Jezus. En bij de totale ontbinding in ons graf.

Als de Schrift zegt dat de doden uit de graven, uit de aarde en uit de zee, zullen worden opgewekt, dan stel ik daarnaast het gegeven dat gelovigen zijn verbrand en hun as is verstrooid, dat gelovigen zijn verdronken, opgegeten door de vissen en langs die weg opgenomen in het biologische proces, en dat allen die begraven worden evengoed in dit proces worden opgenomen. Aan mensen die de foto's van Bergen-Belsen hebben gezien en aan medische studenten die lijken snijden moet de opstanding van het vlees worden verkondigd als realiteit. In die wereld is het naïef om alleen maar te zeggen dat de mens die nu begraven wordt daar als dode bewaard blijft om straks weer uit het graf op te staan. Dat is volgens een middel-eeuws schilderij. Een dominee die zegt dat zoiets volgens de taal van de Schrift is en die verder maar vraagtekens laat staan, gaat met het Evangelie aan de hedendaagse mens voorbij. Hij is bevooroordeeld en zijn vooroordeel bestaat uit de onwil om op de levensgrote vragen van onze tijd in te gaan.

Dit is dan meteen de invalspoort voor de gedachten van iemand als Bultmann, die ons het Evangelie ontnemt, en die gevaarlijker is dan Barth.

Hiermede is mijn uitgangspunt en bedoeling voldoende verklaard. Wat de uitwerking in details betreft gaf ik een „voorlopige visie”. Het lijkt mij onjuist om daar nu reeds nog eens breed op in te gaan. Dat komt wel als ik verder ben gekomen en tot een meer definitieve publicatie overga.

Hier noem ik slechts dat ik in belangrijke mate houvast heb gevonden aan de volgende teksten, die bij ds. Visee minder centraal staan.

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.

H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Tijdelijk adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Medewerkers:

Ds. H. Amelink, Langerak.

Dr. W. K. van Dijk, Groningen

P. A. Hekstra, Rotterdam

Dr. D. Holwerda, Zuidhorn

Ds. P. K. Keizer, Groningen

Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven

Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.

Mr. Dr. J. Meulink, Enschede

D. W. L. Milo, Nunspeet

Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht

Drs G. Puchinger, Den Haag

Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden

Dr. J. Stellingwerff, Amstelveen

Ds. B. Telder, Breda

Ds. G. Visee, Kampen

Ds. C. Vonk, Schiedam

Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam

Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:

Van Lynden van Sandenburglaan 16,

Utrecht. Tel. 030-15450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenbergen, Slotlaan 220,

Zeist. Giro 233117.

Handelingen 2 : 29-31: „Mannen broeders, men mag vrijuit tot u zeggen van de aarts-vader David, dat hij èn gestorven èn begraven is, en zijn graf is bij ons tot op dezen dag. Daar hij nu een profeet was en wist, dat God hem onder ede gezworen had een uit de vrucht zijner lendenen op zijn troon te doen zitten, heeft hij in de toekomst gezien en gesproken van de opstanding van de Christus, dat Hij niet aan het dodenrijk is overgelaten, noch zijn vlees ontbinding heeft gezien”.

1 Korinthe 15 : 47-49: „De eerste mens is uit de aarde, stoffelijk, de tweede mens is uit de hemel. Gelijk de stoffelijke is, zijn ook de stoffelijken, en zoals de hemelse is, zijn ook de hemelsen. En gelijk wij het beeld van de stoffelijke gedragen hebben, zo zullen wij het beeld van de hemelse dragen”.

Openbaring 20 : 4-6: „en zij werden weder levend en heersten als koningen met Christus, duizend jaar lang. De overige doden werden niet weder levend, voordat de duidend jaren voleindigd waren. Dit is de eerste opstanding. Zalig en heilig is hij, die deel heeft aan de eerste opstanding: over hem heeft de tweede dood geen macht, maar zij zullen priesters van God en van Christus zijn en zij zullen met Hem als koningen heersen, die duizend jaren”.

Kort samengevat antwoord ik op grond van deze bijbelteksten op de vraag: **Sterven, en dan?** het volgende:

Er is verschil tussen onze opstanding die niet gebaseerd is op ons ontbonden lichaam, en de opstanding van Christus die wel is gebaseerd op een lichaam dat niet werd ontbonden of in het dodenrijk prijsgegeven. Zoals Christus verging het wellicht ook Henoch, Mozes en Elia. Er is misschien enige analogie met de doden die werden opgewekt en de doden die toekomstige medici misschien wel eens weer tot leven zullen kunnen brengen. Maar dan toch niet in onverderfelijkheid.

Er is echter naar ik meen geen verschil tussen ons opstandingslichaam en de nieuwe kleding van Christus, geen van beide is gebaseerd op restanten. Ik merk hierbij op dat de kleding als een soort mantelstructuur tot onze lichamelijke behoort.

Ons opstandingslichaam is een verheerlijkt lichaam uit de hemel, maar daarom niet minder ons lichaam. Er is een eerste opstanding die plaats kan vinden ook al ligt ons lijk nog ergens onder een steen. Vreemd is dat niet, want het lichaam van een volwassen mens is ook hetzelfde als dat van die mens-als-kind, terwijl toch geen der kinder-moleculen meer in functie is gebleven.

Naar mijn mening is het dualisme tussen lichaam en leven van ds. Wiskerke evenmin als de theorie over de identiteit tussen de mens-als-levende en de mens-als-dode van ds. Telder nodig of nuttig om de tekst van de bijbel te verklaren.

J. Stellingwerff.

Een boeiende stadsgeschiedenis

Onlangs verscheen — in twee delen — een boeiende stadsgeschiedenis van Zwolle¹⁾. De auteur, drs Thom. J. de Vries, is werkzaam op het Zwolse stadsarchief en heeft vooral in het eerste deel voortreffelijk historisch werk geleverd. Het leek ons de moeite waard onze lezers iets van dit boek te vertellen. Stadsgeschiedenissen hebben n.l. hun eigen bekooring. In het „vak“ der geschiedvorsing worden ze gerangschikt onder de z.g. „secundaire bronnen“: het zijn dan ook vaak alleen maar lokale verhoudingen en gebeurtenissen die er in beschreven worden. En wie de stad waar het om gaat, niet van nabij kent, zal niet spoedig zo'n boek ter hand nemen. Toch onderschatte men de waarde van zulke studies niet. Ze geven vaak een uitstekende indruk van de reacties der gewone burgers op de grote gebeurtenissen van de dag. De geschiedenis wordt in zulke stadsverhalen in zekere zin op haar feitelijkheid betrappt, men loopt ze er in tegen het lijf. En dat is ook het geval in het boek van De Vries. In dit boek over Zwolle worden we geconfronteerd met de grote gebeurlijkheden uit onze vaderlandse geschiedenis op verkleinde schaal, en het toont ze ons zo onder een nieuwe belichting.

Het meest interessant vinden we het eerste deel, waarin de geschiedenis van Zwolle beschreven is van 1230, toen de stad bij oorkonde van bisschop Willebrand van Utrecht stadsrechten verkreeg, tot 1580, het jaar van de overgang van de stad tot de partij van de opstand. Dit deel is daarom zo interessant omdat het onze kennis van het middeleeuwse leven en de middeleeuwse mens verrijkt. Het is met onze kennis n.l. op dit punt in het algemeen niet zo best gesteld. Het historisch materiaal waarover we ten aanzien van de middeleeuwen beschikken, is maar fragmentarisch en weerbarstig. Het bestaat voor een groot deel uit oude kronieken, oorkonden en stadsrekeningen en er is een grondige historische intuïtie voor nodig om uit dit materiaal een samenhangend beeld van de middeleeuwse stad en mens te schetsen. Nu verkeerde de heer De Vries in de gunstige omstandigheid dat Zwolle, evenals Kampen en Deventer, over een omvangrijk middeleeuws stadsarchief beschikt. De auteur heeft hier dan ook een zeer deskundig gebruik van gemaakt. En daardoor rijst uit dit boek de mens van die tijd voor ons op in zijn gewone dagelijkse leven. Er is de laatste tijd door verschillende auteurs vaker gewezen op de vele trekken van overeenkomst tussen de middeleeuwse mens en de mens van deze tijd. Ze zijn ons niet vreemd, de mannen en de vrouwen die De Vries beschrijft. En al waren hun levensomstandigheden oneindig veel primitiever dan de onze: we kunnen toch heel goed hun levensgevoel verstaan en begrijpen. Evenals nu was het middeleeuwse leven bont en uitbundig. In de zomer was om half zes des morgens het leven in deze kleine steden al volop in gang. Het vee werd de poorten uitgedreven, de scholieren trokken in optocht naar de kerk om de vroegmis bij te wonen. Daarna gingen ze naar school: ze prikten hun ijzeren schemels in de vloer in een kring rond de docent en zaten daar tot twaalf uur. Tot twee uur deed men — na de noon — een middagslaapje en dan ging het werk weer verder. Om vijf uur ging men zwemmen in het Zwarte water: de middeleeuwer was, anders dan de mens uit de tijd van de Republiek, verzot op zwemmen, en des winters ging men naar de „badstove“. 's Avonds werd het vee weer binnen de poort gedreven en om negen uur gingen dan de poorten dicht, in de winter trouwens al om zeven uur. Er brandden in de stad bij avond maar twee lampen: één bij het stadhuis en één op de Grote Markt. Wie zich zonder een lanternaar te dragen 's avonds op straat bevond moest zich aan de stadswakers verantwoorden. Had hij geen geldige reden dan werd hij tot de volgende morgen in de „halsyseren“ gezet! Het is begrijpelijk dat de mensen van die tijd in deze primitieve levensomstandigheden behoefte hadden aan ontspanning en het bedrijven van vermaak. Bij alle mogelijke gelegenheden werd dan ook een feestmaal aangericht. De oude stadsrekeningen bevatten daar heel wat bewijzen van. De auteur liet in het boek een fraai facsimilé afdrukken

van een stadsrekening uit 1416 toen bij gelegenheid van het bezoek van enkele hoge heren uit Utrecht, „die bynnen Zwolle ghekomen waren, umdie Scepen, Raet ende ghe-meente van Zwolle tot oeren saken, die si doe te doen hadden, te starcken“, een groot feestmaal in het Wijnhuis werd aangericht. Er werd heel wat verteerd:

„to brode, to wijn, toe byere, tot affenbrode, tot appelen, tot noten ende hen doe vele gheschonken in oeren herberghen“

Ruig waren de levensgewoonten in zo'n middeleeuwse landstad. We leren die met name kennen uit de zorgvuldige bestudering van het stadsrecht. Toen de stad n.l. eenmaal stadsrechten had gekregen, kochten de bestuurders zich een groot perkamenten foliant, waarin zij dit recht deden optekenen: „wes in desen boec ghescreven steet, dat zollen die scepen ende die rade voer recht claren, ende dat zal erflijc ende ewelic recht bliven!“ Hoe ruig het leven was blijkt wel uit het feit dat eerst veel later op moord en doodslag de doodstraf werd gesteld. Ze waren aanvankelijk zo frequent dat zelfs de elders veel voorkomende bepaling dat het huis van de doodslager met de grond gelijk gemaakt moest worden, in Zwolle niet voorkwam. Eerst toen onder invloed van de moderne devotie het moreel besef sterker werd, stelde men op kapitale misdrijven de doodstraf. Het kruisbeeld dat bij de gelegenheid van de terechtstelling van doodslagers voor hen uitgedragen werd, wordt nog bewaard in de O.L. Vrouwenkerk op de Ossenmarkt en is met zijn Christuskop een aangrijpende herinnering aan deze tijd.

Christusbeeld dat vóór de ter dood veroordeelden uitgedragen werd

Misschien ligt de herleefde belangstelling voor de middeleeuwse mens en zijn levensgevoel in onze tijd ook wel aan het feit dat deze mensen zich, evenals wij, voortdurend bedreigd voelden door ziekten en oorlogen en daar op allerlei wijze uiting aan gaven. Droef en mooi is de middeleeuwse geschiedenis van deze stad: zo begint de auteur zijn boek. En hij geeft daar overvloedig reken-schap van. Woelingen en oorlogen, pestziekten en rampen door overstromingen teisterden de stad. Een sterke vroomheid hield in-tussen de burgers staande. Vooral de be-waard gebleven testamenten geven daar reken-schap van. De auteur vermeldt b.v. het testament van burgemeester Joan van Ittersum die in 1426 in de magistraat kwam. Hij noemt diens testament het schoonste proza dat in jaren in Zwolle geschreven werd. De hooggeplaatste erflater verklaart daarin dat hij slechts een onnutte dienstknecht is geweest in zijn leven en:

„gesont mynes lyves ende mynre vijf sinnen“, roept hij, „ter eeren des almachtigen Godes, die my alsulange by synen goddelyken genade gespaert heeft“, de heiligen aan, „dat sy onsen Heeren bidden wilt, dat Hem dit tes-

tament ontfanckelijck sy ende aengename in afwassinge al mynre sunden“.

Voorwaar, een typisch staal van de onder invloed van de moderne devotie in deze stad levende middeleeuwse vroomheid.

In het „herfsttij der middeleeuwen“ kwam de grote bloei van het stadje. Zwolle werd toen opgenomen in het grotere boergondische staatsverband en werd tegelijk een brandpunt van geestelijk leven. Joan Cele werd in 1374 rector van de Zwolse fraterschool en bracht haar tot grote bloei. De door Geert Grote uit Deventer ontketende beweging van de moderne devotie vond alom in de toen bloeiende IJsselvallei een vruchtbare bodem. De Vries noemt Cele vanwege zijn duutse sermoenen — waarvan deze auteur een afzonderlijke uitgave bezorgde — de grootmeester van het noord-nederlandse middeleeuwse proza. De opbloeiende vroomheid schonk de stad ook prachtige kerken die nog steeds een sieraad van Zwolle zijn. Er kwamen kunstenaars wonen van wie Jan van de Mynnesten, de meester van Zwolle zoals hij in de kunstgeschiedenis genoemd werd, de grootste was. Hij werd beroemd door zijn indrukwekkende kopergravures en zijn doodsbericht in het oude stadsboek klinkt in onze oren als een sprookje:

„In den jaere onses Heeren duysent vijfhonderd ende vier is geschiet dat daer is gestorven een eerlyc vroom man, geheten meester Jan v. d. Mynnesten, welcke man voorszegd was een abel, subtiel maler ofte schilder, welcke syn testament makede en begeerde syn huys St. Christoffers-Proevenmanhuys wesen solde, toe goeden, fynnen, eerbaren mannen...“

In deze tijd leefde op de Agnietenberg in het klooster op de plaats waar thans de oude begraafplaats „Bergklooster“ ligt, waar zo vele Zwolse gemeenteleden rusten in het stof tot op de dag van Christus, Thomas van Kempen die daar zijn Imitatio schreef. De auteur toont aan dat allerlei passages in dit roemruchte geschrift betrekking hebben op door hem vermelde plaatselijke gebeurtenissen. Hij geeft ons ook vele waardevolle inlichtingen over mannen als Jan Busch van Windesheim en Jacobus de Voecht die met Thomas tot de grote Zwolse kroniekschrijvers van deze tijd behoren.

Latere stroomversnellingen in onze vaderlandse geschiedenis vonden eveneens hun weerklank in de geschiedenis van het oude stadje. Zo goldden ook de grote gebeurtenissen van 1566 „het wonderjaar“ door Zwolle. Op 18 augustus 1566 schreef de magistraat nog aan Granvelle dat de drie IJsselsteden bij de oude religie zouden blijven. Op 26 augustus echter stond de magistraat van Deventer reeds toe dat het avondmaal onder beide gedaanten gebruikt werd en op vrijdag 13 september deed de magistraat van Kampen Jan Arents van Alkmaar, de beroemde hagepreker, uit de stad geleiden met verbod zich er ooit weer te vertonen. Twee dagen later, op 15 september, preekte hij alweer buiten Zwolle bij de kapel van Assendorp. En nog enkele dagen later werd de kerk op de Ossenmarkt afgestaan voor de nieuwe religie. Even snel als het calvinisme zich in dat jaar van kerken en preekstoelen had meester gemaakt, verdween het echter weer onder de dreiging van de komst van Alva. Stadhouder Aremberg herstelde in Zwolle de orde en vroeg de raad dreigend of hij zich „van clercken ende eenige moetwilligen lieten regeeren.“ In 1572 maakte Willem van den Bergh zich in naam van Oranje meester van de stad en eiste van de raad een dwangsom van 3000 daalders. Toen het geld er niet snel genoeg kwam verklaarde hij: „et wil te Swolle niet deugen, eer ick twee oft drie van den Raet over de clinge late dansen!“ Op 18 oktober 1572 logeerde Oranje zelf op zijn overhaaste vlucht uit het Zuiden via Zwolle en Kampen naar Enkhuzen te Zwolle in het grote patriciërshuis waar thans het Overijsels museum gevestigd is. Hij schreef daar toen zijn beroemde brief aan Jan van Nassau dat hij zich thans naar Holland begaf „pour trouver illecq ma sepulture“: om daar mijn graf te vinden. Kort na zijn vertrek viel de stad weer in handen van Alva. Eerst in 1580 koos de stad opnieuw en thans voor goed de zijde van de Prins.

Zelfportret van meester Adam, waarin hij zijn kunstwerk als een rijpe druiventros aanbiedt, gesneden in de preekstoel

Nog één keer kwam de stad tot bloei: in de gouden eeuw. Toen straalde de welvaart van Holland zelfs uit tot het boerse gewest Overijssel en deelden de steden in de IJsselvallei in de welvaart en de cultuur van het opbloeiende Holland. Terwijl Twente en Salland onder hun drosten „achtergebleven gebieden” waren en vooral Twente eerst in de negentiende eeuw uit zijn armoede en culturele achterstand verlost zou worden, bloeide in deze eeuw in de IJsselsteden de handel op het oostelijke achterland. Indrukwekkende patriciërshuizen en fraaie gevels houden de herinnering aan deze bloeitijd in Zwolle levendig. De grote schilderscholen uit Holland en het Sticht gaven ook een Zwolse aftakking. Gerard, Gesina en Mozes Terborch voerden de schilderkunst op tot een hoogtepunt van roem. Vooral Terborch had zijn geboortestad hartstochtelijk lief en schilderde en schetste vele mooie punten uit Zwolle. Gerard overleed in 1681, zijn zuster Gesina in 1690: de gouden eeuw was toen al over haar hoogtepunt heen. De Vries geeft een fraai beeld van de achtergrond van deze roemrijke schilders:

„Kunsthistorici hebben hun best gedaan, uit te vorsen bij welke meesters Terborch in de leer is geweest, maar zij hebben het voornaamste vergeten: het leven zelf, de schoonheid der stad en het gouden licht, dat alles overstraalde. Want wie ooit het voorrecht had waar te nemen, hoe des morgens het prille zonlicht langzaam helt over het Karel V-huis, de Sassenstraat binnenkomend — de schaduwen dalen langs de oude huizen — en hoe plotseling dit oude Swolle in een magische gloed staat, die kan zich voorstellen, hoe de man met het gevoelig oog, die juist in het midden van de straat woonde, telkens opnieuw een bron van inspiratie vond: hoe mooi hangt het licht in Zwolle!”.

Er zijn twee grootse cultuurmonumenten in Zwolle die ons laten zien hoe iets van de luister die de grote steden in het westen van

het Gemenebest tijdens de Gouden Eeuw sierde, ook aan deze randstad van de Republiek niet voorbijging. Op 26 augustus 1616, nog tijdens het Bestand, accordeerden de burgemeesters met „meester Adam” (Adam Staes van Weilburg) over het oprichten in de grote Michaëlskerk van een nieuwe preekstoel. Deze zou het groots symbool worden van het opbloeiend calvinisme dat immers aan de kansel in de kerk een ereplaats gaf. Het werd een schitterend werkstuk, deze preekstoel, die de duitse meester onder invloed van de gouden eeuwse cultuuropbloei in Zwolle vervaardigde. Hij nam de wijnstok uit Christus' allegorie in Johannes 15 tot centraal motief en groepeerde daarom in prachtig houtsnijwerk de lijddende, strijdende en triomferende kerk in symbolische figuren uit het Oude en Nieuwe Testament. In 1622 kwam meester Adam met zijn werkstuk klaar. Op het grote klankbord vertolkte hij de diepste intenties van zijn opdrachtgevers:

Kompt voort/op desen oort
 Syet hyer/end hoert
 Dye op God/end Syn Woort
 Alleyn vast betrouwt
 Die heeft wel gebout. Anno 1620

Spotgedicht door
 meester Adam ge-
 beitelde aan de voet
 van de preekstoel

Leuk is dat deze meester-schrijnwerker zelf al snijdende aan de voet van de kansel nog eens een rijmpje in het hout sneed, nu zijn eigen persoonlijke bedoeling met dit schoon gewrocht vertolkend:

God almachtig Heer behoort
 Alleen Hem die eer,
 Na Syn godlijk Woort,
 Engegen heyligen meer.

Er is nog een tweede cultuurmonument uit de tijd van Zwolle's bloei in de tijd van de Republiek n.l. het machtige Schnitgerorgel eveneens in diezelfde Michaëlskerk. Het is eigenlijk al uit de tijd toen de roem van het Gemenebest verstierf in het gouden najaarslicht van Huizinga te gebruiken. In 1718 gaven burgemeesters de grote duitse orgelbouwer Arp Schnitger opdracht dit instrument te bouwen voor de kapitale som van 11.000 caroli-guldens. Of men toen ook geld voor de muzikale begeleiding van de gemeentezang over had! Het orgel werd in 1721 opgeleverd en zijn machtige stem werd voor de oorlog alleen overtroffen door dat van de St. Laurens te Rotterdam. Het is onlangs geheel gerestaureerd en behoort tot de beste barok-orgels uit ons land.

We zijn met deze laatste bijzonderheden al terecht gekomen in het tweede deel van deze stadsgeschiedenis. Er zou nog heel wat meer uit te verhalen zijn. Het vertelt ons van de smadelijke capitulatie van de staten van Overijssel en van de IJsselsteden in 1672 voor de blauwrokken van Berend van Galen, de bisschop van Munster, die tijdelijk de roomse eredienst in de Michaëlskerk herstelde. Een verdienste van het tweede deel is verder dat het ons breed de geschiedenis van de patriottentijd uiteenzet en de rol die Derck Joan van der Capellen in de Zwolse politiek van die tijd speelde. Ook het liberale regime van de negentiende eeuw, met zijn verschillende burgemeesters die eigenlijk de regententijd voortzetten, wordt boeiend beschreven. Maar we eindigen dit artikel: het ging ons er alleen om onze lezers iets van het belang van zo'n moderne stadsgeschiedenis te laten zien. Er is zeker ook kritiek op het werk van De Vries te oefenen. De sympathie van de auteur ligt kennelijk bij de roomse middeleeuwen, daardoor komt de Hervorming en de geschiedenis van de hervormde gemeente en later van de gereformeerden er wat schraal af. Ook de innerlijke structuur van het boek is niet altijd even sterk. De auteur vervalt nogal eens in herhalingen. Dat alles neemt niet weg dat we hem dankbaar zijn voor zijn werk. De regionale geschiedschrijving bloeit momenteel. Onlangs schreef de leek-historicus Stroink een dergelijk werk over de geschiedenis van Enschede en Twente. Misschien dat we daar ook nog eens iets van doorgeven. Overijssel en zijn steden heeft in het geheel van de geschiedenis van ons Gemenebest een bescheiden maar toch interessante rol gespeeld. En wie van dit gewest en zijn steden houdt, zal ongetwijfeld zijn liefde door het kennismaken van deze geschiedbeschrijving verdiept zien.

Enschede

R. H. Bremmer

¹⁾ Thom. J. de Vries, *Geschiedenis van Zwolle, deel I*, J. J. Tijl, Zwolle, 1954; *Idem, deel II*, 1961.

PERSSCHOUW

Uit de Chr. Ref. Church van Noord-Amerika

Dezer dagen kwam de Generale Synode van de Chr. Ref. Church van Noord-Amerika te Grand Rapids bijeen. Op haar agendum stond ook de behandeling van een concept voor een herziene kerkorde. Dit concept leek sterk op de nieuwe kerkorde van de synodale kerken in ons land. Het vertoonde ook sterk hiërarchische trekken. Er is over dit concept heel wat geschreven. Prof. Kamphuis liet er zich in kritische zin over uit in De Reformatie. Van deze kritiek werd in Amerika goede nota genomen. Ik las er o.a. een sympathieke bespreking van in „Church and Nation”, een blad dat speciaal in de Chr. Ref. Churches van Canada gelezen wordt. Ds Van Tongeren kreeg de gelegenheid over dat concept een artikel te schrijven in het maandblad „Torch and Trumpet”. En het eerste nummer van de onder leiding van ds Van Tongeren uitgegeven „Reflector” was bijna geheel aan het nieuwe concept gewijd. Tot grote vreugde van velen werd de nieuwe kerkorde niet zonder meer aangenomen. Hoe dat is gegaan vertelt ds Van Tongeren in „Pro Ecclesia, Bulletin of the American Reformed Church of Grand Rapids Michigan”.

Ik neem hier het gehele door hem over deze synodale beslissing geschreven artikel over:

„Vrijdag 21 juni zijn we door het schone zomerzonneweer naar de synode-tribune getogen. Vergaderd werd op Calvin College, in het gebouw met het hoge bordes, de witte frontpilaren en het dito daktorentje, waaruit om het half uur de heldere slagen klinken van een langzame Bigbenklok. Om de gebouwen heen de prachtige brede gazons die je hier zoveel ziet, met allerlei sproeitoeu-ten, om de zaak groen te houden.

Een bezoeker kan rechtstreeks naar de tribune gaan. Ik heb nog geïnformeerd of iemand die geen lid van een Chr. Ref. Church is, ook een aparte toestemming nodig had om de zittingen bij te wonen, maar dat bleek niet het geval. Als de zitting openbaar is, mag iedereen erbij. En daar is bij de besprekingen die wij meemaakten, over de Herziene Kerkorde, druk gebruik van gemaakt.

Binnen in de synodezaal trof ons eerst het grote aantal van de afgevaardigden.

Niet minder dan 128!

Daarbij kwamen dan nog een tiental professoren en enige andere adviseurs.

Men moet daardoor vrij dicht opeen zitten. Loodrecht op de moderamentafel waren zes tafels opgesteld, die aan twee kanten bezet werden. Dat het aantal afgevaardigden zo groot is, moet verklaard worden uit het ontbreken van Particuliere Synoden. De Classis sturen afgevaardigden naar de synoden; en er zijn 32 classes. Men kan haar namen aflezen van de bordjes, die boven de afgevaardigden uitsteken. Heel bekende namen zijn erbij; Pella, Holland, Zeeland.

Er zijn drie classes Grand Rapids.

De vergader-techniek is opmerkelijk. Op onze meerdere vergaderingen worden gewoonlijk spreek-ronden gegeven, wanneer de animo nogal levendig blijkt. Maar wie op deze synode aan het woord wilde, ging even staan, vaak tijdens het spreken van een ander en wordt dan door de praeses genoteerd. Is hij aan de beurt, dan vat hij een microfoon waarvan een rij op elke tafel staat, en hij begint, staande vanaf eigen plaats.

Het stemmen gaat met handopsteken (over zaken) en aan elke tafel zit een „telman” die de stemmentallen aan de 'chair' doorgeeft. Het gaat allemaal snel in zijn werk. Van snelheid weet men trouwens wel wat af; de synode is met 'n dag of tien wel klaar, doorgaans. Of deze snelheid gecombineerd met de omvangrijkheid van de vergadering, bevorderlijk zijn voor indringende behandeling der zaken, weet ik nog zo net niet.

Voor de koffiepauze gaan de afgevaardigden de zaal uit, een binnenplein over, naar de koffie-kamers. De gasten behoeven niet op een droogje te zitten, maar kunnen a raison van een kleinigheid, aan de buffetten ook wat bekomen. Daar hebben we verschillende synodeleden ontmoet. Ieder van hen is herkenbaar aan naamkaart op jasrevers. Je merkt weldra in gesprekken, dat hier heel wat misverstanden en voorin-genomenheden leven ten aanzien van de Vrij-making, maar ook, dat men openstaat voor christelijke argumentatie. Dan wil men wel luisteren. Dat is ook wel gebleken in de behandeling van de Herziene Kerkorde.

En daarmee kom ik op de zaak, die ons het meest interesseert.

U weet, alles wees erop, dat de synode ditmaal de Herziene Kerkorde zou aannemen. De Commissie-voor-de-herziening verwachtte dat ook, zo schreef ze in het rapport.

Maar op het allerlaatst zijn er merkwaardige

dingen gebeurd.

Ten eerste dit, dat de commissie tegemoet kwam aan bezwaren, die in de laatste tijd in de kerken bleken gerezen te zijn.

Zo kwam zij tegemoet aan de bezwaren inzake art. 29.

Dat artikel luidde eerst:

Elke vergadering (kerkeraad, classis en synode) oefent, in overeenstemming met haar eigen karakter en ressort, het kerkelijk gezag uit, haar door Christus verleend.

Daar is nu aan toegevoegd:

Het gezag van de kerkeraden is oorspronkelijk; dat van de meerdere vergaderingen is gedelegeerd gezag.

Dat laatste is precies het punt, waar ook in „Reflector” indringend op gewezen is. Hier is dus winst geboekt. Toch zijn wij van oordeel, dat de woorden „haar door Christus verleend” zullen moeten verdwijnen of althans ingrijpend zullen moeten bijgesteld, in dit verband, wil het gesignaleerde gevaar van hiërarchie toch niet op den duur door het gebinte van de kerkorde heenroesten.

Wel kunnen we hier dankbaar noteren, dat er de tendens was, om aan de bezwaren tegemoet te komen.

Duidelijk was dat ook ten aanzien van art. 31.

Daar had de commissie eerst staan (en dat is door de synode van '62 nog proefsgewijze goedgekeurd)

De besluiten van de vergaderingen zullen voor vast en bondig worden gehouden. — Punt.

Toen Prof. Kamphuis daarop wees en de on-Schriftuurlijkheid van dit voorstel aantoonde, antwoordde hem Prof. Monsma, dat dit artikel allang was aangevuld. En dat dat ook was gepubliceerd. Wij hebben die publicatie nergens kunnen vinden in nummers van De Wachter, waarheen we werden verwezen. Maar actueel is die aanvulling nu al niet meer, want de commissie liet deze opnieuw vallen, om tegemoet te komen aan een verzoek, om de oude redactie van art. 31 op dit punt te handhaven.

Er staat dan nu:

„The decisions of the assemblies shall be considered settled and binding, unless it is proved that they conflict with the Word of God or the Church Order.”

We menen dat hier duidelijk winst is. Na allerlei omzwervingen is dit artikel weer op zijn oude basis teruggekeerd.

Ook aan andere bezwaren kwam de commissie nog tegemoet.

Maar nu gebeurde het meest merkwaardige. Ondanks deze tegemoetkomingen kwam de minderheid van de commissie met het voorstel, om de zaak van de officiële aanvaarding toch uit te stellen!

Na een indringende discussie bleek, dat de minderheid der commissie, de meerderheid der synode achter zich kreeg.

Daarom werd de zaak uitgesteld.

Niet slechts 1 jaar, maar 2 jaar.

Om in die tussentijd de volle gelegenheid te geven tot bezinning.

Aan de kerken en aan de commissie, om het alsnog gepresenteerde te overwegen.

En nieuwe bezwaren alsnog in te brengen.

Een wijs besluit.

Waar in wij verhoging van gebeden zien.

En waarbij wij ootmoedig dankbaar mogen zijn over het feit, dat ook het getuigenis, dat wij mochten helpen doorgeven, is gehoord!

Want dat bleek ook wel in de synode-discussies.

En dat moge ons als Gemeente troosten.

En onze gebeden verwakkeren.

Opdat wij ten zegen mogen worden gesteld.

We zijn met ds Van Tongeren blij over deze gang van zaken.

En we noteren dankbaar dat men in Amerika open stond voor „christelijke argumentatie”.

Dat wil zeggen voor een argumentatie die niet wrang en bitter en uit de hoogte was, maar gegeven werd uit liefde, om te dienen.

C. V.

KERKNIEUWS

Beroepen te Zuidbroek: W. Wierenga te Noord-Bergum.

Tweetal te Enschede-Zuid (vac. ds J. Kok) M. J. C. Blok te Utrecht-N.W. en J. J. de Vries te Bergentheim.

Ds K. Doornbos van Wormer vroeg en verkreeg emeritaat.

Ds W. v. d. Lingen deed zondag 23 juni zijn intrede in de Geref. Kerk van Bunschoten-Spakenburg, nadat hij in het ambt was bevestigd door ds R. Timmerman. Deze koos tot tekst van zijn bevestigingspreek Rom. 10 : 17. De tekst van de intrepreek van ds v.d. Lingen was Luc. 7 : 28.

Ds M. K. Drost. Na bevestigd te zijn door ds J. Kok van Enschede deed ds Drost, voorheen miss. pred. op Nieuw-Guinea, zijn intree in de Geref. Kerk van Mariënberg. Ds Kok preekte bij die gelegenheid over Ef. 4 : 11, 12, 13; ds Drost over 2 Cor. 5 : 20-21.

Propaedeutisch-examen:

Geslaagd voor het propaedeutisch-examen de heer D. T. Vreugdenhil, Groot Weezenland 32, Zwolle.

Zendingsdag Leek

De Zendingsdag van de samenwerkende Kerken in deze van Friesland en van de Classis Grootegast en van buiten deze ressorten meelevende Kerken zal D.V. dit jaar weer gehouden worden te Leek.

Deze Zendingsdag is bepaald dit jaar op 7 augustus. Leek is voor het Noorden des lands gemakkelijk te bereiken en biedt veel aantrekkelijks bovendien, zoals het Rijtuigenmuseum, waarin de gouden koets van H.M. de Koningin en een spoorwegemplacement en vele andere bezienswaardigheden.

ADRESSEN :

Ds M. Janssens, em. pred. te Den Ham (Ov.), Heemsteres 27, is thans telefonisch te bereiken onder no. 05495-478. **Leek:** adres scriba: J. P. Volk, Bosweg 5, Leek. **Bolnes**, adres diakonie: H. J. Tamerius, Prinses Margrietstraat 23, Slikkerveer; **Drachten:** Zendingsscriba van de Geref. Kerk te Drachten is thans: A. S. Bergsma, Zuidkade 17, Drachten, telef. 5120-2195; diakonie: G. Huisman, Oud-Ambacht 150, Drachten; **ds W. v. d. Lingen**, Kon. Wilhelminastraat 30, tel. 03499-356, Spakenburg.

NAAR EEN EIGEN TEHUIS

Ook op vakantie

in eigen land. Drie jonge gezinnen hebben hun vakantie op Schiermonnikoog doorgebracht. Er was geen predikant. Men heeft op zondag lees-„dienst” gehouden en gecollecteerd voor de Stichting: opbrengst f 18,86.

Een dag uit, en dus ook met vakantie, waren de ouden van dagen van de kerk(en) van Groningen. Waar men heen is geweest vertelt het verhaal niet. Wat het ons wel vermeld is, dat men onderweg inzameling heeft gehouden, welke f 137,27 voor de Stichting heeft opgebracht.

in het buitenland. Eén onzer behoorde tot de deelnemers aan de vakantiereis naar de Dolemieten, georganiseerd door de Gerefomeerde Reisvereniging. Het spreekt vanzelf, dat we van deze reis een vrij goede indruk hebben gekregen. Het is een geslaagde vakantie geworden. De vele sneeuw, stenen en serpentinebochten, alsmede de kabelbaan, moeten sommige deelnemers wel parten hebben gespeeld, doch ze hebben de vakantievreugde alleen maar verhoogd. Het G.R.V. kan tevreden zijn over deze reis. De deelnemers zijn dit, doch wij niet minder. Op zondag 16 juni is het gezelschap in Toblach (Dobbiaco) tweemaal bijeen geweest om te luisteren naar een gelezen Woordverklondiging van ds. E. van de Born en wijlen ds. J. Smelik. Tijdens deze bijeenkomsten is een collecte gehouden voor onze Stichting. Er bleek in totaal ruim f 75,— in de alpino-collectezak te zijn gedeponneerd.

Niemand zal het ons kwalijk nemen wanneer wij de hoop uitspreken van „deze eerstelingen een goede vakantieoogst te verwachten”.

Ontvangen werd

f 45,— van de catechisanten te Almkerk-Werkendam; f 10,— van twee leerlingen van de G.O.O. te Enschede; een gift van f 50,— via de brs. diakenen te Heemse; f 25,— van N.N. te Groningen; f 50,— van het Groninger Gereformeerd Mannenkoor; verder een aantal kleinere giften, waaronder n.a.v. geboorten en huwelijken. Alle gevers en geefsters, groot en klein, oud en jong, onze oprechte dank.

Het jaarverslag

is, te oordelen naar de eerste reacties, welke wij mochten lezen, gunstig ontvangen. Wij verblijden ons hierover, temeer omdat het bestuur getracht heeft in dit verslag een zo duidelijk mogelijk overzicht te geven van het ontstaan en het werk der Stichting. Er is nog een aantal exemplaren beschikbaar. Wie het wil bezitten zal het gaarne worden toegezonden. Aanvragen te richten aan het bureau van de Stichting: Beatrixlaan 37, Ede.

Verantwoording:

Ontvangen van 1-1 tot 17-6-1963 .. f 74.253,60 van 6-30-6

van kerken f 1.807,08

van particulieren „ 620,63

„ 2.427,71

Totaa: f 76.681,31

Collecten en giften kunnen worden overgemaakt op postrekening nr. 52326 t.n.v. Stichting Gereformeerde Kinderbescherming, Beatrixlaan 37, Ede.